

KÜLFÖLDI EGYHÁZI SZEMLE.

Külföldi egyházi élet.

A hazai egyházi élet legjelentősebb mozgalmának a jelenben a papi kongresszus összehívását tartom. Nem becstülöm ugyan olyan túlsokra, mint a kezdeményezők, de nem is kicsinylem le. Az időknek egy olyan sajátságos jele az, mely igen mély tanulságokat rejt magában, a mely tanulságokat igyekszem ez alkalommal a külföldi egyházi élet eseményeinek világítása mellett taglalni.

A ref. papi kongresszus létrejöttének alapeszméjét az a meggyőződés sugallta, hogy a papoknak közös érdekeik vannak és eme közös érdekeket az egész osztály erejének egyesítésével lehet a legsikeresebben érvényesíteni. Azaz a papi kongresszus a ref. papságot szervezeten akarja belevinni az ú. n. „osztályharcz“ küzdelmeibe. A szociáldemokrácia tanai-ból és eszméiből egy kikopott részlet ölt tehát itt testet egy oly „osztály“ kebelében, a melynek voltaképen a szociális munkában vezető helyet kellene betölteni, de a mely a szociáldemokrata párttól és ennek sarkalatos törekvéseitől merőben távol, sőt azokkal diametrális ellentétben áll.

Mindenesetre jellegzetes tüneménynyel állunk szemben. Ennek sajátos vonásait még jobban szemügyre vehetjük, ha a „közös érdekek“ mibenlétét a program alapján vizsgáljuk.

A „közös érdek“ egyfelől az egyházi élet fellendítése, másfelől a lelkeszi javadalomnak az 1848. évi XX. t.-cikk végrehajtása folytán történő korszerű megállapítása. Mindkettő végeredményében egy és ugyanazon czélt szolgálná, de egymás mellett felállítva a legélesebb elhatárolást mutatják.

A virágzó egyházi életnek elmaradhatatlan folyománya a korszerű tisztas papi javadalom. Az 1848. évi XX. t.-cikknek az egyenlőség és viszonyosság elvei szerint való végrehajtása ugyanazt eredményezné a papi javadalom szempontjából. De a mily bizonyos, hogy a virágzó egyházi élet mel-

lett felesleges, sőt egyenesen káros az állami befolyásnak olyan nemű megalapozása, a minőt az 1848. évi XX. t.-cz. végrehajtása megkövetel, addig másfelől épp oly bizonyos az is, hogy tisztán eme törvényczikk effektuálása az egyházi élet felvirágozását, főleg a mai társadalmi törekvések periferiáin belül, képtelen előmozdítani. Éppen azért, bármit mondjon is a program, a papi kongresszus végső célja: a papi javadalmak korszerű rendezése az állam segítsége mellett, mely segítség kikényszerítésének az ú. n. „virágzó egyházi élet“, éppen úgy, mint maga a testületi szervezkedés, az „osztálytömörítés“, csak eszköze.

Nem szándékozom a mozgalom felett részletes bírálatot mondani. De nem hallgathatom el mégsem, hogy a mily jogosnak tartom a papságnak minden olyan törvényszerű törekvését, melylyel saját anyagi létfeltételeit megszerezni és biztosítani akarja, éppen olyan elhibázottnak, a jelen s a jövő társadalmi törekvéseinek ignorálásából származónak s az egyház egyetemes, főleg pedig kálvini jellemével ellentétesnek tartom a választott utat, mely az egyházat az állam szekeréhez kívánja — nolle, velle — lánczolni s a mi prot. egyházainknak e hazában ma is fennálló inferioritását fogja a jövőben még kiáltóbbá tenni. Úgy látom, hogy a kik a papi kongresszus működésétől, a jelzett irányban, sikert várnak, szemet húnynak az egyház és állam közötti viszony folyton folyó átalakulási folyamatának természete előtt és ideiglenes eredményeket véglegeseznek hisznek, a mi által egyházainkat egy nagy katasztrófa elé állítják, ha majd nálunk is eljő, a minek jönnie kell, t. i. az állam és egyház szétválasztása.

Ismeretes e sorok olvasói előtt, hogy a szociáldemokrácia a vallást magánügynek nyilvánítván, követeli, hogy az állam jövedelméből kultuszczélokra ne fordíttassék egy krajczár sem. Tudjuk azt is, hogy ennek a követelésnek főleg az az oka, hogy a vallások minden erőszakos felforgatásnak ellenségei s így konzervatív természetűek s közöttük főleg a róm. kath. vallás, a „trón és oltár“ jelszavainak hangoztatása mellett, a mai uralkodó társadalmi osztályoknak s ezzel együtt saját magának a hatalmi érdekeit is védi.

A római egyház ezen hatalmi törekvése szülte az egyház és állam szétválasztását Franciaországban.

Azonban jellemző tünet az is, hogy a hol a római egyház nem részesült az államnak olyannemű támogatásában, mint a haeretikusok egyházai, ott a róm. katolikusok is a szociáldemokrácia mellé csatlakoztak az egyház és állam közötti kapcsolat megszüntetésére irányuló törekvésben. Ez az eset

fordult elő Genfben, hol a folyó év június 30-án tartott népszavazás az egyház és állam szétválasztását mondotta ki, illetőleg emelte törvényerőre.

Mielőtt kissé részletesebben térnék reá a prot. álláspont ismertetésére s méltatására, meg kell emlitenem, hogy a genfi nagytanács a szétválasztási javaslatot 60 szóval fogadta el 23 ellenében. Az ellenzők tehát mintegy 28°/_o-ot tettek ki. A népszavazás, mely a svájci alkotmány értelmében minden alkotmányváltoztatáshoz megkívántatik, mindössze 874 szótöbbséggel fogadta el a javaslatot, 7656 szavazattal 6822 ellenében. Az ellenzők száma már itt több mint 47°/_o volt. Figyelemre méltó az is, hogy a tizenötözfélezer szavazóval szemben több mint tízezeren tartózkodtak a szavazástól.

Ehhez a szavazási eredményhez vegyük még hozzá azt is, hogy a francia példán felbuzdult Svájcznak Neuenburg volt az első kantona, mely az egyház és állam szétválasztását a maga nagy tanácsában kimondotta. De a népszavazás a nagy tanács javaslata ellen ütött ki. Azaz a nép az eddigi összeköttetés fentartása mellett szállott sikra. Ez az eredmény visszariasztotta azon waadtlandi kezdeményezőket, kik a neuenburgi nagytanács nyomdokaiba kívántak lépni s a kik ennél fogva nem merészelték saját kantoni tanácsuk határozatát provokálni, mert féltek, hogy ha itt sikerrel járnának is el, a népszavazás ellenük fog dönteni.

Ebből a svájci példából azt a tanulságot kívánom levonni, hogy az egyház és állam szétválasztásának legnagyobb akadálya a nép vallásossága és konzervatív természete. De a hol ez meg nem nyilatkozhatik, a hol a parlament végérvényesen dönt, ott sokkal könnyebben elkövetkezik az idő, a mikor az egyháznak a saját lábára kell állania s a saját emberségéből megélnie.

A genfi javaslat megszavazása alkalmával együtt tartottak a szociáldemokraták, a róm. katolikusok és szabad egyházat alkotó reformátusok. Sőt a ref. államegyház 17 lelkésze is hatalmas agitációt fejtett ki hívei körében a szétválasztási törvény elfogadása mellett.

A szociálisták állásfoglalása természetes az ő programjuk alapján. A róm. katolikusokét az magyarázza, hogy az infallibilitás elfogadása után a genfi tanács az új dogma ellen nyilatkozó „ókatolikusokat“ tartotta s nyilvánította a jogszerű s államilag elismert egyháznak és csakis ezeket segítette. Az infallibilitás dogmáját elfogadóktól minden anyagi támogatást megvont. Mivel pedig a róm. katolikusok többszöri kísérlet után sem juthattak a kért anyagi javakhoz, most azt

az elvet követik, hogy ha ők nem részesednek támogatásban, akkor ne részesüljön senkise.

A ref. szabad egyház természetesen nem a róm. katólikusok szempontjából volt a javaslat mellett, hanem elvi álláspontja a szigorú kálvinizmus alapelvein épül fel. Ugyanis az államsegély mindenütt a „do, ut des“ elvén nyugszik. Kálvin a leghatározottabban ellene volt annak, hogy az állam az egyház belügyeibe avatkozzék. A szabad egyház hívei, Kálvin tanítását követve, azért léptek ki az államegyházból, mert evangéliumellenesnek, a kálvini egyház alapjellemeivel ellentétesnek találták, hogy az állam az egyház belügyeibe, p. o. törvényeinek megalkotásába, egyetemes egyházi és egyházközségi életük anyagi és erkölcsi berendezésébe, lelkészeik képzésébe, képesítésébe, minősítésébe, fegyelmi ügyeibe beleszóljon.

Ez a szigorú és tiszta kálvinista felfogás vezette az államegyház ama 17 lelkészét is, kik a törvény elfogadtatása mellett szálltak síkra s a kiknek valószínűleg legnagyobb részük van a 874 szótöbbség összehozásában.

Igen érdekes tünemény, hogy a protestáns, közelebbről pedig a református egyházpolitikai felfogás már régebb idő óta, a modern államok egyházpolitikája pedig a legújabb korban egyaránt az egyház és állam szétválasztása felé törekeshetnek. Ezt nem volna szabad senkinek figyelmen kívül hagyni, a ki ebbe a munkakörbe beleártja magát.

A XVIII. század végén túlnyomólag református vallású angolszászok alakították meg az északamerikai uniót, mely az egyház és állam között semminemű szerves közjogi köteleket nem ismert és nem ismer. A XIX. század negyedik évtizedében a skót presbyteriánusok egy része éppen azért váltott ki az „Established Church“-ből, mert nem akart elismerni semmiféle állami befolyást az egyház ügyeire. Ugyancsak a múlt században Francia- és Németországban prot. szabad-egyházak keletkeztek ugyanilyen okból. Bizonyára sokan ismerik e sorok olvasói közül ama törekvéseket, melyek a múlt század hatvanas éveiben alakult „Protestantenverein“ egyházpolitikai irányát jellemezték. Legújabbban is, úgy sajtóban, mint zsinatokon s főleg egyházi szabad kongresszusokon állandó tárgy Németország prot. köreiből az egyház és az állam közötti szoros kapcsolat lehető tágitása.

És a másik oldalon, t. i. az államén, mit látunk? A középkor egyházállamát felváltotta az újkor kezdetén az államegyház, azaz az állam felszabadította magát az egyház gyámsága alól s ő vette az egyházat védelembe. Az államegyházat, a

vallásszabadság tanának terjedésével, ifjabb testvérek, bevett egyházak, majd egyenjogú, paritásos egyházak vették körül s követelték a maguk, mint szintén államegyházak, örökrészét. A felekezeti egyházak különböző nemű versenye szülte, az állami mindenhatóság tanának kifejlődésével kapcsolatban, a szekularizációt, az államegyházak állami pénzügyi elváltatását, az egyházi és állami hatáskörök mind messzebb terjedő szétválasztását, a kulturharcokat s végül az egyháznak és államnak, mint intézményeknek teljes szétválasztását.

Igaz, hogy vannak államok, a hol csak bátortalanul emelkednek egyes hangok az egyház és állam teljes szétválasztása mellett. Vannak államok, melyek a jelenlegi társadalmi rend fentartása, illetőleg fokozatos fejlesztése érdekében az egyházakat fel- és kihasználják s őket a szerint értékelik, a mint a „felforgató törekvéseknek“ a nép körében való terjedését akadályozni bírják. De viszont az is igaz, hogy nincs állam, melyben a franciaországi és genfi egyházpolitikának azonnal számot tevő hívei ne állanának elő, mihelyest egy erőteljesebb akcióra lehet kilátás. És nincs állam, melyben legalább a protestánsok vagy ezeknek egy tisztas kontingense ne éreznék helyzetük visszasságát, midőn őket az állam, saját biztonsága, vagyis helyesebben szólva: uralkodó osztályai helyzetének fentartása eszközlése végett kitartja.

Nem lesz érdektelen, ha reámutatok arra, hogy a szétválasztási probléma a németországi evangélikusokat komolyan foglalkoztatja. Ha felemlitem, hogy a badeni tudományos lelkesegyesület 43. nagygyűlésén Holdermann dékán egyenesen ezt a témát taglalja: „az állam és egyház szétválasztása a német evangélikus egyházi érdekek szempontjából“. Ime a németek megértvén az idők jeleit, a szabad egyház lehetőségének gondolatával foglalkoznak, míg mi azt nézzük, hogyan lehetne egyházunkat még nagyobb, még teljesebb függésbe hozni az államtól. Mert hogy nagyobb kongrua = nagyobb függés: azt csak a vak nem látja be.

Holdermann első tétele szerint „az egyház és állam“ problémája egészen modern keletű s a modern állam fogalmából fejlődött ki. A középkori s a reformáció korabeli „keresztyén közösség“ helyébe a felekezeten kívüli állam lépett s a régi rendőrállamból jogállam s alkotmányos állam lett, melyben a „felsőbbtség“ a nép erkölcsi, szellemi s lelki javainak gondozójává vált a nyert megbízatás folytán. Evangélikus egyházi szempontból ezen változások, mint haladás, örömmel üdvözlendők, — mondja tovább — mert hiszen azok egyszer-smind az egyházat is nagyobb önállósághoz s szabadabb moz-

gáshoz juttatták. Éppen így kell felfogni a fejlődés további folyamatán a végcél is, mely az egyház és állam szétválasztása lesz, mely nem dogma, hanem a fejlődés természetes következménye s mint ilyet a célszerűség szempontjából kell megítélni, t. i. hogy mit hoz magával az egyháznak s a népnek érdeke, a történelmi fejlődés alapjáról tekintve.

Összehasonlítva a németországi konzisztoriális rendszer előnyeit és hátrányait, Holdermann az előnyöket a következőkben látja: az állammal s az államfővel való összeköttetésnél fogva az egyház közjogi testület, melynek befolyása van a nép nevelésére s mely az állami theol. fakultásoknál fogva biztosítva van lelkészei tudományos színvonalának kellő magaslataról. Az összeköttetés jobban megóvja az egyház egységét s így biztosítja népegyház jellegét; megóvja az egyoldalúságtól s gondoskodik az egyház anyagi szükségleteiről. De vannak az összeköttetésnek hátrányai is, p. o. a paritás elve következtében sok méltatlanság éri az ev. egyházat, mert a katolikus egyházi törekvések által feltartott visszahatás őt is éri; továbbá állami, politikai vagy udvari befolyások érvényesülésének van kitéve, holott más oldalról saját hatóságai még formailag sem bírják az önrendelkezés jogát. Hátrány az is, hogy az egyház, az állami érdekek szolgálatába állítatván, kénytelen, még ha esetleg indokot nem is szolgáltatott volna reá, eltérni, hogy az osztályállam szatellesének tekintessék s úgy részesedik a nagy tömeg azon gyűlöletében, melylyel ez az osztályállamot tekint. Nem csekély hátrány az sem, hogy az egyház az államra támaszkodva elveszíti az önsegélyben rejlő nevelő hatás áldásos erejét.

Holdermann arra a végkövetkeztetésre jut, hogy bár az egyház és állam szétválasztása nem aktuális is Németországban, bár ily irányú mozgalom megindítását nem tartja is szükségesnek, mindazonáltal az evangélikus egyház szempontjából a kapcsolat szétbontása nemcsak elfogadható, hanem egyenesen kívánatos is volna a következő irányban: szűnjék meg minden uralmi törekvés, különösen minden egyházi felügyelet az iskolák felett; szűnjék meg mindennemű, az állam által az egyháznak nyújtott szubvenczió, vagyis anyagi segély, de szűnjék meg az egyházkormányzati szerveknek az állami hatóságoktól való minden függése is.

Az egyház és állam egyéb kapcsolatának fenmaradása az egyház közjogi jellegének megőrzése s így a népegyház fentartása szempontjából, de csakis ebből, mindaddig kívánatos, míg csak az fentartható. De ha egyáltalában megindulna a teljes szétválasztás folyamata, az evangélikus egyháznak

attól nem kell félnie, sőt reménységgel kell eltelnie az iránt, hogy az evangélium az ő erejét másnemű egyházalkatban is éppen oly, vagy még nagyobb mértékben érvényesíti, mint a mostaniban. A fődolog azonban az, hogy minden eshetőségre készen, felkészülve kell lenni . . .

Az elsoroltakhoz több példát is tudnánk csatolni annak igazolására, hogy a jövő egyházpolitikája az amerikai rendszer terjedésének kedvez és hogy a protestánsok ezt a maguk egyházpolitikai elveiknek megfelelőnek tekintik. De mellőzve a felsorolásokat, ismételten visszatérek annak hangoztatására, hogy a ref. papi kongresszus, mintha erről a fejlődési folyamatról megfélekedznék, a róm. kath. egyházpolitikai elveinek támogatójául szegődik oda, mikor az egyház és állam közötti szerves kapcsolatokat erősíteni, szaporítani, szinte perpetuálni akarja.

Úgy gondolom, hogy reámutattam már e helyen az 1848. évi XX. t.-cikk mind nagyobb mértékű végrehajtásának némi következményeire. Azért talán még sem lesz felesleges egyet és mást ismételni.

Nem szólva a nagyobb összeggel és többfelé nyújtott segítséggel járó elszámolási kötelezettségről, ki kell emelnünk azt, hogy egyházi életünknek nem lesz olyan részlete, az egyházközségi háztartástól elkezdve a papnevelésig, melybe az államnak, illetőleg a kormánynak beleszólási joga ne volna. Az így, minden életnyilvánulásában állami „kongruához“ kötött egyház az állammal és annak mindenkorai kormányával szemben nem bír elegendő szabad mozgással. Különösen hazánkban túrni lesz kénytelen, hogy a segélyezés ürügyével hatalmas vetélytársát olyan előnyökhöz juttassák, melyek az 1848. évi XX. t.-cikk célzatával merőben ellenkezik. Majd ha a növekedő klerikális befolyás hovatovább gyűlöletessé válik a társadalom előtt, a mi protestáns egyházunknak védnie kell ezt a klerikális kormányrendszert, mert különben annak bukásával az ő „kongruája“ is porba hull. Természetesen a gyűlöletességből neki is kijut a maga osztályrésze. Erőforrásai lassanként teljesen elapadnak az egyetlen államsegélyt kivéve és hogy ez mit jelent a múlt századokban annyit üldözött, de azért minden zivatart túlélte magyar protestantizmusra nézve, azt fájdalmas, kinos csak elgondolni is . . .

Nap nap után halljuk, látjuk, hogy miképen nyomul elő közéletünk mezején a klerikális szellem. De nincs is rajta mit csodálkoznunk. Annak az államnak, melyben élünk, annak a társadalomnak, mely a mai állam intézményeit megalkotta s fentartja, legelkeseredettebb ellenfelei a szociáldemokraták

s leghűbb támaszai, az ú. n. fokozatos fejlődés elvének hangoztatása mellett, a keresztényszocialisták, kik merőben klerikálisok — legalább Ausztriában és Magyarországon. Hát a jelenlegi állami rend fentartásáért aggódó társadalom vajjon nem látná szívesen a klerikális befolyás erősödését? Sőt ellenkezőleg!

Bajorországban folyó év május végén zajlott le a képviselőválasztás. A választás előtt az akkor is már többségben levő centrum egy olyan új választási törvényt szavazott meg, mely az ő uralmát beláthatatlan időkre biztosítja. E törvény intézkedései közül igen lényeges az, hogy ha több képviselőjelölt van, a megválasztáshoz a viszonylagos többség is elég. És ezen törvény alapján a képviselőháznak körülbelül háromnegyedrésze a centrumpartiak közül választatott meg. A többi összes pártokra alig jut egy negyed.

A választás előtt a centrum igen fente a fogát egyes miniszterekre, kiket egyházpolitikai maguktartása miatt nem szeretett. A nagy többséggé lett centrum azonban megkegyelmezett nekik, mert a pártok állásának változtával a miniszterek is megváltoztak. Nem személyökben, hanem álláspontjukban. Ma már az állami iskolák csak névleg azok. A papi felügyelet szüksége állami dogmává lett. Az iskolának minde nekfelett valláserkölcsei nevelőintézetnek kell lenni: így tartják manapság. Ennek megfelelően a közös, a szimultán iskolák napja lealkonyodott. Azok csak szükséges rossz. Határozott felekezeti jelleg szükséges az oktatásnál. Ez annyira fontos, hogy a miniszternek még arra is van gondja, hogy a kézimunkatanítónő római katolikus-e vagy evangélikus és a tanerők felekezeti számarányáról pontos kimutatást készíteni: ez a tanügyi kormányzat egyik főfőjelensége.

Ezek a tünetek mintha nemcsak Bajorországban volnának szokásosak. Nem akarunk sok analogiát keresni, hanem csak reámutatunk arra, hogy nálunk is nemsokára (?) új választási törvény készül, hogy ebben éppen azon szellem fog érvényesülni, mely érvényesül interconfessionális viszonyainkban is. A protestantizmus, mint felekezet, mit sem várhat az új korszaktól, a mi örvendetes lehetne reánézve. A rossznak, a kedvezőtlennek elhárítására pedig erő, szabad, független erő kellene, nem pedig aranyos járomba fogott és öntudatosan vagy öntudatlanul, de mégis csak a kormányok által kivánt irányba működő, lekötött erő.

Hamarosan el sem tudjuk képzelni, hogy egy és más cselekedetnél hol jár a klerikális befolyás esze, mikor mi csak a felszínen járva ítélkezünk. A tanügyi politika, mely

kétségtelenül egyike a legfontosabbaknak az egész kormányzati működésben, képes felforgatni a többieknek áldásos hatását a társadalom összeforrasztásában. Ime Bajorországban évek óta szaporítják a gimnáziumokat — a r. katolikus vidékeken. Ennek következtében, no meg a papság működése folytán, a római katolikus ifjúság nagy része a gimnáziumokat látogatja. A gimnázium nevel a hivatalnoki pályára s ma Bajorország hivatalnoki kara túlnyomólag nemcsak hogy római katolikus, hanem egyenesen klerikális. Azt gondolom, hogy itt is tudnánk egy kis analógiát kiereszakolni, még fáradság nélkül is.

Hanem most már nem folytatjuk tovább. Végezzük ott, a hol kezdtük. A ref. papi kongresszus fontos dolog, akár megérti az idők szavát, akár nem. De ha azt hiszi, hogy nagyobb darab kenyeret képes az egyház vagy a papság számára kicsikarni az államtól, mint az eddigi és az eddigi „függetlenség” mégis megmarad, sőt nő a befolyással együtt: akkor nem értette meg az idők szavát. Ha pedig holmi kötményezett (vinculált) államadóssági kötvényekkel reméli a maga biztonságát megóvni s kijátszani a jövő haladását, akkor megértette ugyan az idők szavát, csak hogy a — mult időkét.

Videant consules! Vagy inkább: videant tribuni plebis!? Sajnos, hogy a vigyázat gondja nem volt a néptribunusok kötelessége. Talán jobb is volt így!!!

p — — f.